

Eugeniusz Kempa

Formy działań świetlicy pobudzające uczniów klas I-III do racjonalnego wykorzystania czasu wolnego

Chowanna 1-2, 58-63

1996

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 1996	R. XXXVIII (XLIX)	T. 1—2 (6—7)	s. 58—63
------------	--	---------------	----------------------	-----------------	----------

Eugeniusz KEMPA

Formy działań świetlicy pobudzające uczniów klas I—III do racjonalnego wykorzystania czasu wolnego

Współczesna rodzina ma nieco inny pogląd na wychowanie niż tradycyjna. Zmianie uległa bowiem rola matki, która stała się kobietą pracującą zawodowo już od dość dawna. Jak wynika z badań psychologów, pedagogów i socjologów, mało czasu pozostaje jej na wspomaganie rozwoju potrzeb psychicznych dziecka. Oboje rodzice pochłonięci są pracą zawodową i zdobywaniem pieniędzy. W związku z tym stają się mniej cierpliwi, nerwowi, w wielu przypadkach niewyrozumiali, czasem zaś zbyt tolerancyjni. Konsekwencją tego rodzaju działań rodzicielskich mogą być zjawiska patologiczne (Jundziłł, 1989). Tym bardziej że dziecko wchodzące w nowe role i uzyskujące status społeczny ucznia przez jakiś czas znajduje się w specyficznej sytuacji. Rozwijają się jego nowe potrzeby, szuka sposobu ich zaspokajania również w czasie wolnym.

Od kilku lat propagowane przez szkoły zajęcia pozalekcyjne w wielu placówkach są zredukowane do zajęć organizowanych przez świetlice (Wiśniarski, 1992). Dlatego też od jakości jej pracy pedagogicznej zależeć będzie rozwój zainteresowań wychowanka i poczucie spełnienia jego własnych dążeń.

Chociaż problem czasu wolnego dzieci i młodzieży jest przedmiotem zainteresowań wielu badaczy, to mimo tego powstało niewiele prac, w których analizuje się wpływ świetlicy na sposób racjonalnego wykorzysta-

tania czasu wolnego wychowanka w okresie wczesnoszkolnym (M. Grochociński, 1979). Dlatego też przedmiotem moich badań stały formy działań świetlicy i ich wartości wychowawczo-społeczne. Starłem się odpowiedzieć na następujące pytania:

— Jakie są formy zajęć świetlicy?

— W jakim stopniu poszczególne formy zajęć świetlicy wpływają na rozwój zainteresowań i zachowania się wychowanka?

Badania przeprowadzono w świetlicy szkolnej w Szkole Podstawowej nr 2 w Czechowicach-Dziedzicach. Wybór próby badawczej miał charakter celowy i był zgodny z kryterium wiekowym (Pilch, 1977). Z populacji generalnej wybrano 52 uczniów klas I—III, uczęszczających do świetlicy. Zweryfikowano problemy badawcze, wykorzystując metodę monografii pedagogicznej. Zrealizowano ją, stosując następujące techniki badawcze: analizę dokumentów, dzienniki pracy świetlicy zawierające notatki z poszczególnych zajęć, plany dydaktyczno-wychowawcze ustalone na całoroczny okres działalności placówki i programy na poszczególne miesiące w roku, a także protokoły rady pedagogicznej świetlicy szkolnej. One to głównie poinformowały badacza o jej zamierzeniach dydaktyczno-wychowawczych. W celu uzupełnienia i zweryfikowania poszczególnych informacji zastosowano technikę jawnego wywiadu indywidualnego. Przeprowadzono dwa rodzaje wywiadów: z dziećmi oraz z nauczycielami, każdy według specjalnie przygotowanej listy pytań i zagadnień ogólnych. Wywiad z wychowankami dotyczył ich zainteresowań oraz udziału w zajęciach świetlicy. Natomiast wywiad z nauczycielami miał na celu zorientowanie się w różnorodności form zajęć i metod pracy świetlicy. W badaniach wykorzystano również test socjometryczny, który miał na celu sprawdzenie, czy wychowanek nawiązuje kontakty prospołeczne z innymi dziećmi.

W przebadanej grupie 52 uczestników zajęć dziewczynki stanowiły 63,5% (33 osoby), natomiast chłopcy — zaledwie 36,5% (19 osób). Analiza pochodzenia społecznego i struktury rodzin wykazała, że 28 uczniów (54,0%) pochodziło ze środowiska inteligenckiego. W tym 4 rodziców miało wykształcenie wyższe, a pozostali średnie. Ze środowiska robotniczego wywodziło się 46,0% (24 osoby). Najwięcej wychowanków miało pełne rodziny — 47 osób (90,0%). Nieznaczną grupę stanowiły dzieci z rodzin rozbitych — 3 osoby (6,0%), natomiast stosunkowo najmniej dzieci pochodziło z rodzin, w których jedno z rodziców nie żyje — 2 osoby (4,0%). Ponieważ w badanych rodzinach tylko 2 matki nie pracowały zawodowo, dlatego przypuszcza się, że w tych tylko rodzinach w pełni mogła być wypełniona funkcja psychohigieniczna (Ziemska, 1986). Funkcja ta zatem powinna być wypełniona względem reszty dzieci przez wychowawców świetlicy.

Realizacja podstawowych funkcji wychowawczych zapewnia kształtowania dojrzałych emocjonalnie i zrównoważonych psychicznie dzieci

(Ziemska, 1986). Zaspokojenie ich potrzeb nastąpi, jeżeli nauczyciele świetlicy szkolnej będą w pełni przygotowani pedagogicznie. W literaturze naukowej jako kryterium dobrego przygotowania nauczyciela — wychowawcy wymienia się poziom wykształcenia, a więc pełne wykształcenie uzyskane na studiach wyższych pedagogicznych, bądź na drodze samokształcenia (Maciaszek, 1990). W wyniku przeprowadzonych wywiadów i analizy dokumentów stwierdzono, że badani wychowawcy świetlicy (4 osoby) uczestniczyli w konferencjach samokształceniowych dla nauczycieli świetlic oraz w kursach przygotowawczych do uzyskania specjalizacji. Konferencje przeprowadzono w poszczególnych placówkach wychowania pozalekcyjnego dwa razy w roku, kierował nimi metodyk — doradca. Na spotkaniach wygłoszono referaty, prowadzono i omawiano zajęcia dydaktyczno-wychowawcze, wymieniono własne doświadczenia i obserwacje z pracy w świetlicy.

Można zatem uważać, że takie sposoby dokształcania pomagały początkującym wychowawcom i osobom niewykwalifikowanym w zdobywaniu nowych doświadczeń, w planowaniu zajęć, poprawnym zapisie dzienników, konspektów oraz zaznajamianiu się z różnymi formami pracy w świetlicy i fachową literaturą.

Jako drugie kryterium przygotowania do zawodu wymienia się w literaturze rozumienie wiedzy i umiejętności pedagogicznych (Maciaszek, 1990). Z przeprowadzonych badań w świetlicy wynika, że niestety nie pracuje w niej ani jedna nauczycielka z wyższym wykształceniem pedagogicznym. Większość kadry (3 osoby) stanowią wychowawcy z wykształceniem półwyższym, toteż zaliczani są oni do drugiej kategorii przygotowania do zawodu (Maciaszek, 1990). Mimo tego jednak, jak wynikało z uzyskanego materiału badawczego, wszyscy (4 osoby) wychowawcy świetlicy realizują jej zadania, dobierając różne formy i metody pracy. Chodzi im bowiem, co potwierdzili w wywiadach, o pobudzenie wyobraźni i aktywności intelektualnej dziecka. Dlatego też w pracy pedagogicznej w świetlicy przeważnie realizują zajęcia, korzystając z takich form, jak:

- zajęcia z zakresu żywego słowa,
- zajęcia plastyczno-techniczne,
- zajęcia rekreacyjno-sportowe.

Z wypowiedzi udzielonych przez wychowawców świetlicy wynika, że głównym celem stosowanej formy żywego słowa w pracy świetlicy jest rozwój zainteresowań, m.in. czytelniczych, które przygotowują przyszłego widza teatralnego, kształtują u wychowanków bliski, uczuciowy stosunek do książki i czasopism dziecięcych. Oczywiście, w doborze formy zajęć wychowawcy kierują się potrzebami, uzdolnieniami i zamiłowaniem uczestników, do których dostosowują odpowiednie treści. I to właśnie decyduje o wynikach pracy wychowawczo-dydaktycznej oraz opiekuńczej w badanej świetlicy. Przykładowo, w celu podniesienia kultury żywego słowa jej uczestników

wychowawcy na zajęciach: opowiadania, głośne czytanie, recytację wybranych utworów i ich inscenizację.

Z przeprowadzonych badań wynika, że poprzez realizację zajęć za pomocą formy żywego słowa u 29 dziewcząt (55,8%) i 6 chłopców (11,5%) nastąpił rozwój zainteresowań czytelniczych i teatralnych. Prowadzący zajęcia świetlicowe zaobserwowali, że nastąpiło także ukształtowanie się u wychowanków bliskich, uczuciowych stosunków między nimi i wychowawcami. Badania emiryczne przeprowadzone w świetlicy ukazały, że uczestnicy tych zajęć nauczyli się ponadto poprawnej wymowy, czyli dykcji, umiejętności interpretacji tekstu, kontrolowania własnej mowy, konfrontowania jej z praktycznymi przykładami poprawności, np. z wymową dobrych aktorów i recytatorów, uczulenie ucha na brzmienie mowy własnej oraz mowy bliższego i dalszego otoczenia.

Z wypowiedzi wychowawców wynikało, że zdają sobie oni sprawę z tego, że nie mniej ważne dla rozwoju emocjonalnego dziecka w okresie wczesnoszkolnym jest przede wszystkim oddziaływanie kompensacyjne i terapeutyczne zajęć teatralnych organizowanych w świetlicy. Zaspokajają one u dzieci potrzebę relaksu i rozrywki po lekcjach szkolnych. Zdaniem E. M. Repsch znaczenie teatru w wychowaniu dydaktyczno-wychowawczym jest duże (R e p s c h , 1991). Dlatego zasięg i zakres metod edukacji teatralnej powinien być powszechny i pełny, tzn. realizowany przez uczestnictwo w życiu teatralnym, poznawanie jego teorii, historii, warsztatu i języka, a także skutek samorodnej twórczości teatralnej dzieci i młodzieży. Z badań empirycznych wynika, że w teatrze samorodnym wzięło udział 15 uczestników zajęć świetlicowych (9 dziewczyn i 6 chłopców). Obserwacja zajęć z zakresu teatru samorodnego wskazuje, że zaspokajają one potrzeby dzieci, wzbudzają ich zainteresowania książką, poezją, prozą, dają też możliwość uzewnętrznienia swoich uczuć. Poza tym zmuszają do oceny i wyborów postaw moralnych, a więc rozwijają myślenie krytyczne dzieci. Zajęcia te są też czynnikiem zespalaającym grupę, dzieci poznają się wzajemnie. Inscenizacje kształtują też wyobraźnię plastyczną, rozwijają zdolności konstrukcyjne, pobudzają twórczą aktywność dziecka oraz pomagają w kształtowaniu podstawowych nawyków społecznego współżycia.

Teatralność jest też środkiem wyżycia się i wypowiedzania dziecka za pomocą ruchu, gestu i słowa. W inscenizacji dziecko wypowiada się w najwłaściwszy mu sposób: poprzez ruch, który stanowi podstawę rozwoju w tym okresie życia (A w g u ł o w a , Ś w i ą t e k , 1974). Teatr odgrywa zatem ważną rolę w rozwoju społeczno-moralnym wychowanka. Dostarcza mu wzorów moralnego postępowania, form zachowania się poprzez prowokowanie ocen postępowania bohaterów, wywołania różnorodnych reakcji emocjonalnych. Dziecko solidaryzuje się z bohaterami trafiającymi do jego wyobraźni i przekonań. Zdaniem wychowawców istotną formą zajęć w badanej

światlicy szkolnej są też zajęcia plastyczno-techniczne. Zauważyli oni, że zarówno w rozwoju zainteresowań, wyobraźni, jak i w zachowaniu dzieci w wieku młodszoszkolnym odgrywają one istotną rolę. To właśnie z obserwacji prowadzonych na zajęciach wynika, że przez rysowanie, malowanie czy konstruowanie uczestnik łączy różne elementy swego doświadczenia, stwarza nową całość. Wychowawcy uważają też, że dzieciom w wieku młodszoszkolnym zajęcia plastyczno-techniczne dopomagają ponadto w odnalezieniu samego siebie, zdaniu sobie sprawy z własnych możliwości i rozbudzeniu kontaktów z grupą rówieśniczą. Ich wypowiedzi potwierdziły zatem wyniki badań uzyskane przez psychologów (Zebrowska, 1979), że zajęcia plastyczno-techniczne przyczyniają się do rozwoju indywidualnej ekspresji i myślenia twórczego wychowanków.

Badani opiekunowie świetlicy uważają, że przez stosowanie różnych form pracy w świetlicy pogłębiają się przeżycia psychiczne wychowanków, pobudza się ich wyobraźnię, wzmacnia dyscyplinę, przyzwyczajają do pracy zespołowej, uczy się współdziałania, liczenia się z możliwościami innych osób.

Rozwijaną formą zajęć w badanej świetlicy są też zajęcia rekreacyjne. Wyzwalają one u dzieci aktywność w organizowaniu wypoczynku i rozrywki. W zajęciach tych A. Z. Wiechowcie wyróżniają następujące formy zajęć: zabawy ruchowe, sport i formy sportowo-zabawowe, wycieczki, ćwiczenia, zabawy oraz gry terenowe, ćwiczenia gimnastyczne, zabawy, gry i sporty na śniegu czy na lodzie (Wiechowcie, 1986). Te właśnie formy zajęć były również prowadzone w świetlicy. Z badań wynika, że na 52 badanych dzieci 22 osoby (42,0%) wybrały zabawy ruchowe, 13 (25,0%) — wycieczki, gdy i sporty na śniegu i lodzie, a zaledwie 5 (10,0%) osób — ćwiczenia, zabawy i gry terenowe, niestety, 2 (4,0%) wychowanków w ogóle nie interesują ćwiczenia gimnastyczne.

Z wypowiedzi wychowawców wynika, że świetlica daje pełną możliwość organizowania różnych form zabaw ruchowych. Umożliwia zatem aktywną rekreację dzieci w okresie ich intensywnego rozwoju fizyczno-psychicznego. Wychowawcy poza tym stwierdzili, że dopiero podczas organizowanych wycieczek zaobserwowali indywidualne uzdolnienia niektórych podopiecznych, np. ich chęć do odgrywania ról przywódczych. W swych wypowiedziach podkreślali także, że naturalny kontakt z dziećmi w czasie wycieczek umożliwił im kształtowanie postaw prospołecznych, egzekwowanie właściwego stosunku do przyrody i pamiątek narodowych.

Analiza jakości i organizacji zajęć w badanej świetlicy szkolnej wskazuje, że są one celowe oraz prawidłowo prowadzone. Badani wychowankowie angażowali się w realizację zajęć z zakresu żywego słowa, zajęć plastyczno-technicznych i zajęć rekreacyjnych.

Chociaż nie prowadzono badań na temat współpracy nauczycieli świetlicy z rodzicami, to jednak niniejsze rozpoznania wskazują na potrzebę takich

kontaktów. Celem ich winno być głębsze poznanie psychofizyczne dziecka. Zapewne wpłynęłoby to również na wzbogacenie wiedzy rodziców na temat roli i znaczenia wychowawczego różnorodnych zajęć w czasie wolnym oraz sposobów ich wykorzystania w środowisku rodzinnym. Niewątpliwie zacieśnienie współpracy nauczycieli świetlicy z rodzicami spowodowałoby również podniesienie efektywności wychowawczej zajęć prowadzonych w świetlicy szkolnej.

Bibliografia

- A wgułowa J., Świątek W., 1974: *Inscenizacja w klasach I—IV*. Warszawa, WSiP.
- Grochociński M., 1979: *Przygotowanie dzieci do racjonalnego wykorzystania czasu wolnego*. Warszawa, WSiP.
- Jundziłł I., 1989: *Trudności wychowawcze w rodzinie*. Warszawa, Nasza Księgarnia.
- Maciaszek M., 1990: *Final pracy zawodowej nauczycieli*. Warszawa, WSiP.
- Pilch T., 1977: *Zasady badań pedagogicznych*. Wrocław, Ossolineum.
- Repsch E. M., 1991: *Dobry czas dla teatru szkolnego*. „Plastyka i Wychowanie”, nr 2.
- Winiarski M., 1992: *Zmiany w wychowaniu pozaszkolnym na początku lat dziewięćdziesiątych*. „Problemy Opiekuńczo Wychowawcze”, nr 2.
- Wiechowicz A. Z., 1986: *Poradnik dla wychowawców świetlic szkolnych*. Warszawa, PZWS.
- Ziemska M., red., 1986: *Rodzina i dziecko*. Warszawa, WSiP.
- Żebrowska M., red., 1979: *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*. Warszawa, PWN.